

Position paper Rondetafelgesprek “Hervorming pensioenstelsel”

Blok V: Macro-economische effecten en intergenerationele solidariteit

Macro-economische effecten

De vraag hoe de samenleving voor haar gepensioneerden dient te zorgen is in eerste aanleg een macro-economisch vraagstuk. De productie die de beroepsbevolking voortbrengt dient te worden gedeeld tussen diezelfde beroepsbevolking en de gepensioneerden. Daar moet je een afspraak over maken. Omdat consumptiegoederen beperkt houdbaar zijn en omdat diensten al helemaal niet op voorraad kunnen worden geproduceerd is het voor de samenleving in haar geheel onmogelijk om voor pensioenen te sparen. Sparen voor pensioen is even onzinnig als een 25-jarige te verplichten om een voorraad levensmiddelen aan te leggen voor na zijn of haar pensioen. Vanuit een macro-economisch perspectief is sparen voor pensioen dan ook een onzinnig en onlogisch concept en daarom brengt het schier onoplosbare problemen met zich mee.

Het is de micro-macro paradox, want als individu en als groep individuen die samen Nederland vormen, kun je wel sparen voor je pensioen. En dat hebben we gedaan! De pensioenfondsen beschikken samen over zo'n 2.000 miljard euro aan activa, waarvan zo'n 1.700 miljard in het buitenland is belegd. Ons eigen land is veel te klein voor al die pensioenspaargelden; meer dan drie keer onze hypotheekschulden! Er is geen land ter wereld waar per inwoner zoveel voor pensioenen is gespaard als in ons land: 115.000 euro per inwoner.

Deze enorme pensioenspaarzin is één van de redenen waarom ons land reeds sedert medio jaren '60 onafgebroken een groot overschot op de lopende rekening van haar betalingsbalans heeft. In 2021 ruim 81 miljard euro! Het is al jaren groter dan de grens van 6% van het bbp, waarmee we continu Brusselse afspraken schenden. De pensioensector is één van de grootste veroorzakers van dit spaaroverschot, omdat de premies en opbrengsten uit de pensioenpotten ieder jaar veel groter zijn dan de pensioenuitkeringen. Het is een knap 'stukje framing' van de pensioensector dat we in ons land geld tekortkomen, maar de cijfers zijn overduidelijk: we hebben juist te veel geld. We weten alleen niet hoe we het moeten verdelen, daarom wordt het opgepot en doen we alle generaties in ons land veel tekort. Onze calvinistische inborst keert zich tegen ons.

Vanuit dit perspectief gezien is het antwoord op de vraag of de 'Hervorming pensioenstelsel' een goede zaak is éénvoudig. Nee, dat is het niet. Allereerst omdat een onlogisch stelsel niet op een logische manier kan worden hervormd, het heeft niet voor niets 13 jaar geduurd. Een complex en niet transparant systeem wordt, zeker door het 'invaren', nog complexer en ondoorzichtelijker. Daarnaast zullen de spaaroverschotten en de tegoeden in het buitenland blijven toenemen en doen wij onszelf blijvend tekort. In een wereld die reeds bezwijkt onder de schulden is het laten toenemen van vorderingen sowieso een slecht idee. In zijn algemeenheid kan nog opgemerkt worden dat macro-economische argumenten in het pensioendebat geen enkele rol lijken te hebben gespeeld. Het is benaderd vanuit een micro-economisch individueel standpunt.

Intergenerationele solidariteit

In het huidige stelsel worden premies en uitkeringen min of meer forfaitair opgebouwd. De gedachte is dat iedereen recht heeft op een pensioen dat in een vaste relatie staat tot je jaren van opbouw en gemiddelde inkomen. Het rendement op je eigen inlegde premie doet er niet toe. Intergenerationele solidariteit in optima forma – een prachtig beginsel. Probleem is echter dat verschillende generaties op verschillende momenten premies storten en pensioenen uitgekeerd krijgen uit dezelfde pot. Om dat eerlijk en evenwichtig te doen moet je de toekomstige rendementen van de pensioenpot perfect kunnen voorspellen. De rekenrente zou idealiter gelijk moeten zijn aan de behaalde rendementen. En daar gaat het mis. Het prachtige beginsel is in de praktijk onuitvoerbaar, omdat we de toekomst niet kunnen voorspellen.

In het beoogde stelsel is het veel meer ieder voor zich en verdwijnt de intergenerationele solidariteit. Er komt weliswaar een 'solidariteitsreserve', maar deze moet bij vele fondsen nog worden gevormd en het aanspreken van deze reserve zal altijd een bron van discussie zijn.

Terwijl we inzien dat het huidige FTK niet de gewenste intergenerationele solidariteit met zich meebrengt, gaan we het FTK bij het invaren nog één keer gebruiken om de pensioenpotten te verdelen. We leggen de fout van het FTK voor altijd vast. Om gezondheidsredenen stop ik volgende maand met roken, maar ik rook alle pakjes die ik de komende 20 jaar niet meer zal roken deze maand nog snel even op.

Het staat wel vast dat belangenorganisaties het invaren zullen aanvechten tot aan de Europese rechter. Een definitieve uitspraak zal nog jaren duren en is ongewis. Maar met 13 jaar geen indexering, terwijl de pensioenpotten bijna zijn verviervoudigd in die periode, hebben zij gevoelsmatig wel een punt.

Een haalbaar alternatief

We dienen in te zien dat we in een situatie zijn beland waarbij een eerlijke verdeling niet meer mogelijk is, omdat we de toekomst niet kunnen voorspellen en omdat we geen maatstaven hebben over wat eerlijk is. Opnieuw beginnen is dan ook een uitstekend alternatief.

Er is een simpel en transparant stelsel mogelijk op basis van omslag waarbij iedere generatie dezelfde premie betaalt en dezelfde welvaartsvaste pensioenuitkering ontvangt – uiteraard in relatie tot de hoogte van het inkomen en aantal jaren opbouw. Dat is vloeken in de pensioensector, maar het verleden laat zien dat de pensioenpremies altijd (veel) hoger zijn geweest dan de uitkeringen. Maar, dit zal niet het geval zijn in de jaren dat de geboortegolf van de jaren '50 en '60 helemaal met pensioen is; 'straks' in de jaren '30 en '40. De grote vraag is: hoeveel geld komen we dan tekort? Met behulp van de bevolkingsprognoses van het CBS is daar een hele redelijke schatting van te maken: in totaal zo'n 200 miljard euro; slechts zo'n 10% van de huidige pensioenpotten.

Het leidt tot de ogenschijnlijk bizarre conclusie dat we hebben gespaard voor iets waarvoor we eigenlijk helemaal niet hadden hoeven sparen. Een conclusie die overigens niet vreemd is in het licht van macro-economisch inzicht en het gegeven dat geen enkel ander land zo spaart voor pensioenen zoals wij dat doen.

Tot zover de economie; wat je doet met een pot geld die je niet nodig hebt is een politieke vraag. Maar als je jaarlijks 3,5% van een pot die gemiddeld met zo'n 8% per jaar groeit, gelijkelijk verdeeld, gaat iedere Nederlander er per maand 300 euro op vooruit (in totaal 65 miljard euro per jaar). Ook dit lijkt tamelijk bizar, maar staat in een heel redelijke verhouding tot het eerder geschetste overschot van 81 miljard euro. Het laat zien dat we rijker zijn dan we denken.

Tot slot: tegenmacht en complexiteit

De rol van de Tweede Kamer is onder meer om 'tegenmacht' te bieden en daarvoor moet het zelfstandig een oordeel kunnen vormen over wetgeving. Bij complexe wetgeving kan het daarvoor een beroep doen op deskundigen. Probleem kan zijn dat deskundigen een belang hebben bij complexiteit en ook bij een toename van complexiteit. Tunnelvisie en belangenverstrengeling zijn niet te onderschatten factoren. Sommige zaken zijn van 'nature' ingewikkeld, maar dat hoeft zeker niet te gelden voor financiën. Financiën worden vaak ingewikkeld gemaakt! Het zal ten koste gaan van het draagvlak in de Nederlandse samenleving. De beoogde hervorming is niet te volgen en door (vrijwel) niemand te controleren. Het is essentieel dat een nieuw stelsel en de overgang daar naartoe door de 'gewone' Nederlander wordt begrepen. Het gaat tenslotte om - met afstand - het grootste economische dossier van onze tijd.

Met de 'Hervorming pensioenstelsel' slaan we een verkeerde weg in.

Ik wens u veel wijsheid toe.